

Öztürkçe Meselesi ve Nesiller Arası İletişim

("Öztürkçe" and Intergenerational Communication)

Ömer Akdağ¹

Makale Geçmişi

ÖZ

Article History

Alındı/Received:

29/01/2024

Kabul edildi/Accepted:

05/06/2024

Article Type:

Derleme Makalesi

Review Article

DOI:

10.48174/buaad.1427542

Bu çalışmada 1930'lu yıllarda uygulanan arı dil veya öztürkçe tatbikatının nesiller arası iletişim yönü ve kültürel müktesebatımızın muhafazası üzerinde yaptığı etki değerlendirilmiştir. Hatırlanacağı üzere 1932 yılında başlayıp 1936 ve 1937 yılına kadar uzanan "Öztürkçe" uygulaması yapıldı. Bu uygulamada takip edilen maksat, "Türkçe kökenli kelimelerle iktifa edilmesi" olarak ifade edilmiş ise de uygulamadan anlaşıldığı kadarıyla hedef Arapça ve Farsça menşeli kelimelerin atılmasıydı. Nitekim öyle oldu ve Arapça menşeli kelimelerin yerine arkaik metinlerden, sokakta kullanılan kelimelerden karşılıklar bulundu veya uyduruldu. Öztürkçe uygulamasının önde gelen isimlerinden Falih Rıfkı Atay'ın ifadesiyle Arapça menşeli olduğundan "şey" kelimesinin bile kullanılmasına müsaade edilmedi. Dört-beş senelik tecrübe neticesinde işin içinden çıkılmaz hale gelmesi üzerine Güneş Dil Nazarisıyla bu denemeden vazgeçildi. Vazgeçildi ama Türkçemiz yara aldı ve 1970'li yıllarda Öztürkçe uygulaması daha şiddetli şekilde sürdürüldü. Dilimizde tatbik edilen bu talihsiz tecrübe nesiller arası kopukluk ve kültürel kırılmalara sebebiyet verdi.

Anahtar Kelimeler: Öztürkçe, nesiller arası iletişim, Türkçe meselesi

© 2024 BUAAD-BIJAR. Tüm hakları saklıdır.

Kaynak gösterme / To cite this article:

Akdağ, Ö. (2024). Öztürkçe meselesi ve nesiller arası iletişim. *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 59-68. doi: 10.48174/buaad.1427542

Abstract

In this article, the pure language or Turkish language practice that was in place in the 1930s will be evaluated in terms of the direction of intergenerational communication and the damage it did to the preservation of our cultural heritage. Starting in 1932 and continuing until 1936 and 1937, the practice of the Turkish language application was put into practice. Although the purpose of this application was expressed in terms of "being satisfied with words of Turkish origin", the main aim was to get rid of words of Arabic and Persian origin. In fact, equivalents were found or invented to replace these words. In the words of Falih Rıfkı Atay, one of the leading figures of Turkish language practice, even the use of the word "şey" was not allowed because it is of Arabic origin. The level reached in the end was chaos and this attempt was abandoned with the Sun Language Theory. It was abandoned, but our Turkish language was injured and in the 1970s the practice of Turkish language was continued more vigorously. This unfortunate experience, applied to our language, has led to generational divisions and cultural ruptures.

Keywords: Öztürkçe, Intergenerational Communication, Turkish language issue

¹KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, omer.akdag@karatay.edu.tr, Orcid: 0000-0002-3528-840

Giriş

Milli şuuru/bilinci oluşturan temel unsurdan biri dildir. Bir toplumun millet olmak şuurunun en temel besleyici unsurlarının başında dil ve kültür gelir². Yakın tarihte lisan münakaşaları sadece dil ile münhasır kalmamıştır. “Modernleşme” söylemlerinin gündeme gelmesiyle başlamış olan dil tartışmaları Cumhuriyet’in ilk yıllarında “uluslaşma”³ inşasında temel unsur olarak önemli saiklerden birinin lisan olduğu kabul edilmiştir.

Dil, canlıdır ve mütemadiyen/her an inkişaf eder/gelişir. Medenî toplumlar temasa geçtiği kültürlerle kelime alışverişinde bulunurlar. Cemil Meriç (ö. 1987) şunları söyler: “*Dil; medeniyetin, hafızanın, millet olabilmenin ana vasfıdır. Bir toplumdaki dilini alırsanız, o toplumun milliyetini, medeniyeti, hafızasını da almış olursunuz. Bir toplumun diline kastederseniz, o toplumun dinine, kültürüne, sanatına da edebiyatına da kastetmiş olursunuz*”⁴. Meriç’in isabetle ifade ettiği gibi dile yapılan müdahale aynı zamanda kültürümüze yapılan müdahaleyle eşdeğerdir. “Arı dili” veya “öztürkçeyi” müdafaa edenlerin Türk-İslam kültürüne karşı takındıkları olumsuz tavır bu hususu teyit etmektedir. Nitekim yakın tarihimizde “arı dil” müdafilerinden/savunucularından Nurullah Ataç (ö. 1957) Kur’ân-ı Kerîm’e olan “mesafesinin”⁵ bir nişanesi/göstergesi olarak yazı ve şiirlerinde, Arapça ve Farsça kökenli kelime kullanmadığı gibi “ve”⁶ edatını özellikle kullanmamayı tercih etmiştir. Ataç şunları söylemektedir: “*Yazı devrimi yaptık. Okullarımızda artık Arapça, Farsça okutulmuyor. Bunun için dilimize girmiş Arapça, Farsça kelimelerin yapılarını gençler bilmiyorlar. Kelimelerin yapıları bilinmeyince de anlamları açık ve kesin olarak öğrenilemez. Çocuklarımıza Latince Yunanca öğretmediğimize göre Avrupa dillerinden kelime almamız da doğru değildir. O halde dilimize yerleşmiş bütün yabancı kelimeleri kovmalı, onların yerine, varsa Türkçelerini koymalı, yoksa Türkçe kök ve eklerden yeni karşılıklar bulmalıyız*”⁷. Görüldüğü gibi Ataç, Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin dilimizden “kovulmasını” istemektedir. Ataç, milletimizin yüzlerce yıl kullandığı

² Mehmet Mustafa Örucü-Samet Çakmak, “İki Ulaşma Örneği: Yunanlıların Arı Dil Projesi ‘Katharevusa’ ve Türklerin ‘Öztürkçe’ Girişimi”, *Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 20, (2020), s. 335.

³ Biz, “uluslaşma” ile milliyetçilik veya milli olmayı kişinin ait olduğu milleti, mazisi ve mevcut sosyo-kültürel müktesebatıyla sevmek ve tebcil etmek olarak değerlendirmekteyiz.

⁴ Cemil Meriç, *Jurnal*, Çağaloğlu, İletişim Yayınları, İstanbul 1992, s.70-71.

⁵ Nurullah Ataç’ın İslam’a mesafeli olduğuna dair şu anekdot fikir verebilir: “Müslüman değilim, ama Müslüman Düşmanım” diyebilecek kadar cüretkâr olan Nurullah Ataç ile ilgili bir anısını, ‘Yaşasın Edebiyat’ dergisinde yazan, ancak benim de Ahmet Kekeç’in ‘Gazeteciyim Ama Tedavi Görüyorum’ adlı kitabında okuduğum, Fazıl Hüsnü Dağlarca olayı şöyle anlatır: Ataç’ın karısının öldüğü yıldır. Bir gün Ankara’daki ‘Kitap’ betikevime Nurullah Ataç soluk soluğa geldi. ‘Neredesin Dağlarca. On kezdir geliyorum, seni bulamıyorum’ dedi. Neden aradınız ki? Sizin için ne yapabilirim ki?’ dedi. ‘Karım bir süredir hasta, doktorlardan yardım göremiyorum. Sen Allah'a inanan birisin, karıma dua eder misin?’ dedi. Yanıtladım: ‘On kez bu duyguyu taşıdıysanız, benim dua etmemi düşündünüzse, istediğiniz olmuştur. Tanrıya içinizdeki dua ulaşmıştır. Tanrıya inanmak budur’ dedim. Kahvesini içerken Ataç, yarı duyulur bir sesle: Allah Allah, ben de Müslüman oldum ha’ diyordu”. Rasih Reşat, “Ataç, Dağlarca, Ezan ve din”, *Kıbrıs Postası*, 11 Kasım 2015.

⁶ “Ve” bağlacı Arapçadan dilimize intikal etmiştir. İslam öncesi Türkçe metinlerde “ve” bağlacı yoktu.

⁷ T. Tekin, “Ataç’ın Dilçiliği ve Tilçikleri”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, VII (80), 1958, s. 408’den naklen Elif Arı, “Ataç’ın Sözcükleri ve Dile Müdahale Konusu”, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, Prof. Dr. Etin Akar’a Armağan, C. 5, Sayı: 4, Aralık 2021, s. 2308.

kelimelerin nesiller boyu devamına razı değildir. Nitekim şu sözler bu hususu teyit etmektedir: “*Her işte olduğu gibi dil içinde de başlıca yağımız (düşmanımız) bu Doğulu düşünüşi, Doğulu görüşüdür. Ondan silkinmedikçe ne dilimizi düzeltebiliriz ne de gerçekten uygarlık yolunda girebiliriz*”⁸. Ataç’ın bu ifadesinde kullandığı “Doğulu” ifadesiyle Müslümanlığı kastettiği açıktır.

Anlaşıldığı kadarıyla Ataç milletimizin sadece Müslüman olmasından şikâyetçi değil O aynı zamanda mutlaka Batılı olmamız gerektiğini düşünmekteydi. Ataç dil ve medeniyet münasebeti hususunda şunları söylüyor: “*Dil, bir medeniyet olayıdır. Bir medeniyetin kurduğu dil, başka bir medeniyetin düşündüklerini söyleyemez. Yetmez onu söylemeğe. Bir ulus, medeniyetini değiştirdi mi, dilini de değiştirmek zorundadır*”⁹. Ataç’ın buradaki tespitlerinden bir kısmına katılmamak mümkün değil. Mesela “Bir medeniyetin kurduğu dilin başka bir medeniyetin düşündüklerini söyleyemez” tespiti yerinde bir tespittir. Ataç’ın “Bir ulus medeniyet değiştirdi mi dilini de değiştirmek zorundadır” teşhisi de isabetlidir. Ancak burada iştirak edemediğimiz hususlar vardır. Bunlardan biri “ulus” kavramıyla ilgilidir. Ataç’ın kullandığı “ulus” kavramıyla bizim bu kelimedenden (ulus) murat ettiğimiz anlam arasında farklılık vardır. Ataç’ın “medeniyet değiştirmek” ifadesiyle işaret ettiği varlığın millet olduğu anlaşılmaktadır. Biz, medeniyet değiştiren/değiştirebilir ve değiştirme iradesi gösteren topluluklara “millet” kavramını kullanırken Ataç “ulus” kavramını tercih etmektedir¹⁰. Ataç’tan iktibas ettiğimiz yukarıdaki ifadeler çerçevesinde farklı düşündüğümüz bir diğer husus Batı medeniyetine girmek “mecburiyetinde” olduğumuza dair fikridir. Ona göre bin yıldır mensubu olduğumuz medeniyetten çıkmamız “gerekliyordu”. Cumhuriyet’in ilk yıllarında gündeme getirilen “öztürkçe” uygulaması bu anlayışın bir yansıması ve “Türkçe ibadet” meselesi de bu anlayışın tamamlayıcısıydı.

1930’lu yıllarda tecrübe edilen “Arı dil” uygulaması 4-5 sene uygulandıktan sonra Güneş Dil Teorisi ile vazgeçilmiştir¹¹. Bu teoriye göre Türkçe insanlık tarihinin ilk dilidir. İlmî ve akademik temeli olmayan bu nazariye 1930’lu yıllarda Mustafa Kemal Paşa tarafından desteklendi ve bizzat geliştirildiyse de lisaniyatçılar/dilbilimciler tarafından kabul görmedi ve 1938’den sonra tedavülden kaldırıldı.

⁸ Arı, agm, s. 2311.

⁹ Ömer Asım Aksoy vd., *Ölümünün 10. Yıldönümünde Ataç’ı Anış* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1968), 217.

¹⁰ “Ulus” kavramı ile “millet” kavramı bızce çok farklıdır. Özetle belirtmek gerekirse; “ulus” kavramı “millet” kavramına kıyasla daha dar ve yakın zamana ait bir kavramdır. “Ulus” kavramıyla “millet” kavramı bazı yönleriyle çakışan/mutabık olan kısımları olsa da “ulus” kavramı “millet” kavramı kadar ihata edici/kuşatıcı değildir. Bkz. Gökçe Zabunoğlu, “Günümüzde Ulus-Devlet”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Year:2018, Volume:13, s. 539 vd.

¹¹ Güneş Dil Teorisi hakkında bkz. :Bülent Baykuş, “Cumhuriyet Döneminde Dil Tartışmalarında Güneş Dil Teorisi”, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Muğla 2020; Ömer Demircan, “Güneş Dil Teorisi”, *İletişim Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2012, s.119 vd.

Sadeleştirmeden Öz Türkçeye

Türkiye’de lisan münakaşaları Osmanlı’nın son dönemlerinde modernleşme “sürecinde” gündeme gelmiş ve Cumhuriyet ile birlikte “uluslaşma” ile atbaşı gitmiştir¹². Dilde sadeleştirme ile 19. asrın ikinci yarısında başlayan bu “süreç” 20. asrın ilk çeyreğinde dilde tasfiyeye müncer olmuştur. 1930’lu yıllardaki bu tasfiye hareketi (Öztürkçe) dilimizde anlama ve anlatma kabiliyetini körleştirmekle kalmamış aynı zamanda nesiller arasındaki irtibatı da zayıflatmıştır. Benzeri bir uygulama Yunanlılar tarafından 1800’lü yılların başlarında denenmiş fakat bütünleştirici ve müşterek bir payda kültürü inşa edememiştir¹³. Komşumuz Yunanlıların tecrübe ettiği ve başarıya ulaşamadığı bu denemeyi ülkemizde tekrar etmek büyük bir talihsizlik örneği olarak görmek mümkündür.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında hayata geçirilmeye teşebbüs edilen ve “öz Türkçe” olarak ifade edilen bu uygulama Geoffrey Lewis tarafından akıcı bir üslupla anlatılmaktadır¹⁴. Bahse konu bu talihsiz “deneme” 1935’te Viyana’da yaşayan Dr. Hermann F. Kvergiç tarafından kaleme alınan “Güneş Dil Nazariyesi” olarak şöhret bulan “La Psychologie de Quelques Elements des Langues Turgues” (Türk Dillerinin Bazı Unsurlarının Psikolojisi) başlıklı bir tebliğden¹⁵ ilham alınarak vazgeçilmiştir. Ne var ki, daha sonraki yıllarda aynı anlayışın takipçileri “öztürkçe” etiketi altında dilimizde tasfiye uygulamasını devam ettirerek Türkçemizin tahrip edilmesine sebebiyet vermişlerdir.

“Tahrip” kelimesini özellikle kullandık. Zira bu kelimenin ihtiva ettiği mana bizim izah etmek istediğimiz hususu izah etmekte yardımcı olmaktadır. “Tahrip” kelimesinin karşılığı lügatte şöyledir: Harap etmek, viran etmek. Yıkıp bozmak. Mamuriyeti imha etmek¹⁶. Tespit edebildiğimiz kadarıyla 1930’lu yıllarda tatbik edilen “Arı dil” uygulaması, aşağıda örnekler vererek izah edileceği üzere Türkçemizi harap etmiş, viraneye çevirmiş ve asırlardır mamur hale gelmiş olan dilimizin mamuriyetini imha etmiştir.

Osmanlı’nın son çeyreğinde başlayan, Cumhuriyet’in ilk yıllarında en yüksek seviyesine ulaşan ve günümüzde bazı çevrelerin ısrarla devam ettirmek istediği “öz Türkçe” taraftarlığı, Türkçeyi bütün yabancı dillerden “arındırma” değil milletimizin asırlarca iktisap ettiği/biriktirdiği kelimeleri dilimizden attırmaktı. İnsanlık tarihi boyunca bütün toplumlar temasta buldukları kültürlerden kelime teatisinde bulunmuşlardır. Denilebilir ki, hiçbir toplum kendi dışındaki kültürlerden kelime almadığına dair tek bir örnek yoktur. Milletimiz bu gerçekten hareketle tarihi akışı içinde temasta bulunduğu kültürlerden kelime ve kavram alış-verişinde bulunmuştur. Nitekim

¹² Örucü-Çakmak, agm, s. 340.

¹³ Örucü-Çakmak, agm, s. 340.

¹⁴ Geoffrey Lewis, *Trajik Başarı Türk Dil Reformu*, Gelenek Yayınları (Çev. Mehmet Fatih Uslu), İstanbul 2004.

¹⁵ Lewis, age, s. 79.

¹⁶ Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türkî*, Fazilet Neşriyat, İstanbul 2016, s. 388.

başta Arapça ve Farsça olmak üzere Çince, Soğdca, Toharca, Moğolca, Slavca ve Rumcadan birçok kelime dilimize kazandırılmış ve bunlar bugün menşelerini hissettirmez hâle gelmişlerdir. “Başta Arapça” ifadesini özellikle kullandık. Zira milletimiz İslamiyet ile buluştuktan sonra tepeden tırnağa kendini güncellemiştir. Ait olduğu Türk kimliğini kaybetmeden bu güncelleme gerçekleşmiştir. Milletimizin Türkçemize kazandırmış olduğu bu kelimelere “fethedilmiş kelimeler” denilmektedir. “Kaldırım” kelimesi Rumcadır, Rumcadan dilimize gelmiştir. “Kiler”, bayrağın “gönder”i hattâ “ninni” Rumcadan geçmiştir. Bu kelimelerin lisanımızdan “atılması” 20. asra kadar hiç düşünülmedi. Fakat nedense Arapça kökenli kelimeler “yabancı” olarak görüldü ve atılmaya teşebbüs edildi.

Hatırlamak gerekir ki, yabancı menşeli mülâhazasıyla dilimizde asırlardır kullanmakta olduğumuz kelimelerin atılması sadece Türkçemizdeki kelimelerin kaybıyla kalmaz/kalmamış aynı zamanda “atılan” kelime ve kavramlarla birlikte kültürel müktesebatımız da zarar görür/görmüştür. Kaybedilen kelimeler hafızamızın nisyana terk edilmesi/unutturulması ve nesiller arasındaki iletişimin zayıflatılması olarak da kendini gösterir/gösterdi/gösterecektir. Asırlar boyunca Türkçemizde kullanmakta olduğumuz ve nesilden nesile intikal etmiş kelime ve kavramlarımız milli emanetlerimiz ve asil hislerimizin taşıyıcısıdır. “Öztürkçe” adı altında yapılan/yapılmaya devam edilmek istenen bu uygulama ile kök değerlerimizden uzaklaşmaktadır. “Kök değerlerimiz” ile ifade edilmek istenen husus, milletimizin asırlardır meydana getirdiği müşterek kıymetlerdir.

Türkçe ibadet teşebbüsünün ayrılmaz parçası olan “öztürkçe” uygulamasının lisanımıza neye mal olduğunu birkaç örnekle izah etmeye çalışalım: Mesela “*rahmetli*” veya “*merhum*” kelimesini ele alalım. Rahmet mefhumu /kavramı, İslâm öncesinde yoktu. O çağın telâkkileri içinde “*rahmet*” diye bir mefhum düşünülemezdi. Bu “*rahmetli*” kelimesini bilmeyen yoktur. Şimdi “öztürkçe/arıtürkçe” akımına “kapılarak” “*merhum*” kelimesini, “yabancı menşeli” mülâhazasıyla lisanımızdan “atmış” olsak, “*merhum*” kelimesinin yerine “*ölü*” kelimesini ikame etmek mecburiyetinde kalacağız. Bu durumda vefat etmiş birinden bahsederken “ölü falanca” şeklinde ifade etmemiz gerekmez mi? “Ölü falanca” ifadesiyle “*Rahmetli*” veya “*merhum*” kelimesi aynı mıdır? “*Rahmetli*” kelimesinin yerine “*ölü*” ifadesini kullanmakla vefat etmiş olan kişiye olan incelik ve hürmeti yok etmiş olmaz mıyız? Başka bir örnek verelim: Mesela İslamiyet’te “*şehit*” kavramı çok önemlidir. Peygamberlik makamından hemen sonra gelir. Bir dinî ve mânevî payeyi ifade eder. Bu kavram da Kur’an menşelidir ve “arı dilcilere” göre bu kelime de “atılmalıdır”. Buna göre “*şehit*” ifadesi yerine “*ölü*” kelimesini koyarsak, kelime zenginliği kaybolduğu gibi muhteva ve hürmet derinliği yok olmaz mı? Düşünün; “*şehit asker*” yerine “ölü asker”, “*şehit Mehmed*” yerine “ölü Mehmed”, “*şehitlik*” yerine “ölülük” ifadesi kullanılmış olacak ki, bu durumda kavramlarımızın yok edilmesi bir yana, şehitlik gibi ulvî payenin kadavra mevkiine düşürülmesi gibi bir durum ortaya

çıkarmaz mı?¹⁷. Banarlı (ö.1974), “*Bizim dilimiz, bir imparatorluk dilidir. Her dil imparatorluk dili olamaz. Çünkü her millet imparatorluk kuramaz. Atalarımızın bize miras bıraktığı en güzel iki şeyden biri vatanımız ise diğeri lisanımız*” demektedir¹⁸. Milletimizin İslamiyet ile buluşmasından sonra atalarımızın bu mümtaz mirasını ihtimamla muhafaza etmek hepimizin vazifesidir/görevidir.

İslam Dini Kültürümüzü Kristalize Etmiştir

11. asırda milletimizin hemen hemen tamamının Müslüman olmasıyla İslam camiasına dâhil olması, kültürel bir asimilasyona sebebiyet vermemiş kültürel müktesebatımızı kristalize etmiştir. İslam’dan önce milletimizde kısmen ihtirası ihtiva eden bir cihangirlik anlayışı vardı¹⁹. İslam öncesi itibariyle bunu yadırgamamak lazımdır. Milletimizdeki bu cihangirlik anlayışı İslam’dan sonra “i'lây-ı kelimetullah” şeklinde İslamî bir kıvam kazanmıştır²⁰. Bilindiği gibi İslam’da ırk gerçeği var fakat ırkçılık yoktur²¹. Bu hususu Osmanlı Devleti en iyi şekilde formüle etmiş ve tatbik etmişti. Osmanlı Devleti’nin kurucu unsurunun Kayı boyu olması, Osmanlı hanedan mensuplarının soy olarak Oğuz neslinden geldiklerinin şuurunda olmaları²² ve bu hususu öne çıkarıp tahakküm vasıtası yapmadan muhtelif milletleri ahenk içinde idare etmeleri, Osmanlı yönetiminin beslendiği Ehl-i sünnet İslam anlayışının güzel bir örneğini teşkil eder kanaatindeyiz. Bu anlayışın bir gereği/vecibesi olarak Osmanlı devleti ırkçılık siyaseti takip etmemiştir. Kurulduğu tarihten siyaset sahnesinden çekilmesine kadar Osmanlı’da devlet dilinin Türkçe olması, medreselerde Türkçe tedris/eğitim yapılması bu tespitimizi teyit etmektedir.

Demek ki İslamiyet, Osmanlı tecrübesinde görüldüğü gibi ırkçılık yapmadan milletimize mensubiyet şuru kazandırmıştır. Ancak 19. asrın son çeyreği ve bunun devamı olarak Cumhuriyet’in ilk yıllarında Türkçe ibadet projesi ve bunun tamamlayıcısı olan “Arı dil” uygulamasıyla Türkçemizin içi boşaltılmak suretiyle İslamiyet pasifize edilmek istenmiştir. Türkçenin içinin boşaltılmasıyla oluşan “Arı dil” ile nesiller arası iletişim zayıflatılmıştır. Türkiye’de 1930’lu yıllarda benimsenmiş olan “Arı Türkçe” toplumun “ne olduğu” değil “ne olması gerektiği” üzerinde durulmuş ve toplumun “ne olması” gerektiği üzerinde durulurken onun “ne olduğu” unutturulmak istenmiştir²³. “Ne olduğunu bilmeyen” bir topluluk “ne olacağını” bilebilir mi?

¹⁷ “Türk Dili”, <https://www.turkalemimiz.com> › Home › Getturkdili, ts. (Erişim 04 Haziran 2021).

¹⁸ Nihad Sâmî Banarlı, *Türkçenin Sırları* (Bâyezid/İstanbul: Kubbealtı neşriyatı, 2000), s. 16.

¹⁹ Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi*, C.1, Boğaziçi Yayınları, İstanbul-1998, s. 83-87.

²⁰ Turan, age, s. 99.

²¹ “Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir diğiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli ve en üstünüzdü O’ndan en çok korkmanızdır. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden haberdar olandır. Hucurat suresi, ayet 13.

²² Turan, age, s. 75.

²³ Mahmut H. Akın, “Yabancıda Aranan Yerlilik”, *Sosyoloji Divanı 1 - Taşra Fragmanları 1* (2013), 47.

Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan radikal düzenlemelerle “*milletini arayan devlet*” anlayışıyla hareket edildiği belirtilse de²⁴ bizce “*milletini, millete rağmen oluşturan devlet*” düşüncesiyle hareket edilmiştir. Bu anlayış milletimizin maşeri vicdanında asırlardan beri mevcut olan lisan müktesebatını yok sayarak toplumu adeta alzheimer hastası yapmıştır. Hâlbuki millet, devleti oluşturan temel unsurdur. Devlet, milletin tüzel/hükmî kişiliğini temsil etmesi gerekirken öyle olmamış yeni bir toplum oluşturulmak istenmiş ve eski ile yeni arasında oldukça keskin bir ayırım yapılmıştır²⁵. Cumhuriyet öncesi devre, “eski”, “metruk”, “bağnaz”, “mürteci” gibi gösterilmek istenmiş, Cumhuriyet dönemi de “yeni”, “çağdaş”, “ileri”, “modern” ve benzeri medhiyelerle/güzellemelerle değerlendirilmiştir. Türk milletinin bin yıllık sosyo-kültürel müktesebatı/kazanımı berhava edilmek istenmiştir. Hâlbuki tarihimiz bir bütündür. Dün olmasaydı bugün olabilir miydi?

Milletimizin müktesebatıyla temasının kesilmek istenmesi hususunda tarih ve dile dair gündeme getirilen tezler dikkat çekicidir. Birinci Dünya Harbinden sonra vatanımızın bir kısmının maruz kaldığı işgallere karşı verilen Millî Mücadele sonunda Misak-ı Milli hudutlarıyla vatanımızın küçülmesi yetmiyormuş gibi ufukumuzu ve gönül dünyamızı da dar bir sahaya hapsedmeye müncer olacak bir tez ile de karşı karşıya kaldık. Bu tez milletimizin köklerini Anadolu’da aramak şeklindeydi. Böylece asırlarca cihan devleti kurmuş mübarek ecdadımızın i’lay-ı kelimetullah ruhu söndürülmek istenmiştir. Milletimizin Türkistan’dan (Orta Asya) geldiği tezi yerine Anadolu coğrafyasının “*ezeli ve ebedi*” vatan olarak benimsenmesi yönünde temayüller ortaya çıkmıştır. Böylece kimlik ve kültür bakımından Osmanlı’dan kopuşun zemini hazırlanmak istenmiştir. Türklerin kökeninin Hitit ve Sümerler gibi kavimlere dayandığı tezi işlenmiştir. O tarihlerde bazı kuruluşlara, Eti, Sümer, Esenboğa, Kamutay, Sayıştay ve Daniştay gibi isimlerin verilmesi bu anlayışın mahsulüydü. Bu tez ve benzeri anlayışlar sadece milletimizin gönlünde asırlarca yeşerttiği i’lay-ı kelimetullah anlayışını örselemekle kalmamış aynı zamanda nesiller arası iletişimin zayıflamasına ve daha vahimi mevcudiyetimizin devamını tehdit eder seviyeye gelmiştir.

Dünyanın bütün milletleri birbirilerinden kelime teatisinde bulunmuştur/bulunmaktadır/bulunacaktır. Hayat şartları bunu gerektirmektedir. Dilimizde bir kelimenin karşılığı varken ve o kelime yüzlerce yıl kullanılmışken, bahse konu kelimenin yasaklanıp yerine yabancı bir kelimeyi veya uydurulmuş bir kelimeyi ikame etmek, Peyami Safa’nın (ö. 1961) ifadesiyle lisanımızı bıçaklamaktır²⁶.

Lisanımızda meydana getirilen tahribat yukarıda da ifade edildiği gibi Güneş Dil Nazariyesi ile “*durdurulmak*” istense de durmamış ve devam etmiştir. Nitekim 1980’li yıllarda üniversitede

²⁴ Akın, “Yabancıda Aranan Yerlilik”, 49.

²⁵ Akın, “Yabancıda Aranan Yerlilik”, 49-51.

²⁶ Peyami Safa, *Osmanlıca Türkçe Uydurma*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1970, s. 154.

okutulan bazı ders kitaplarında dildeki bu tahribatın halen devam ettiği görülmüştür. Mesela 1980’de bir üniversitemizde okutulmakta olan bir kitapta aynen şu ifadeler vardır: “İçeriğinde, insan-özdevingeç bilgi ortamlarında etkin ve tutumlu bildirişimin gerçekleştirilmesi amaç olarak seçildiğinde, belli işlevlerin yaptığı işi yürütebilen kıvıl devrelerinin tasarımlarına denk olan us öbeklerini tutumlu biçimde erginleştirilerek, yüksek aşamalı dizgesel tasarımların elde edilmesi işlenir”²⁷. Bu ifadeler bir ders kitabının ilk cümleleridir. Bu durum yeni bir lisan icat edilmesi gibi bir şey değil midir? Millete rağmen dil “uydurmak” milletin varlık sebebi olan lisanın bozulması değil midir? Zorlaya zorlaya “içerik” kelimesi lisanımıza “sokuldu”. “Özdevingeç” kelimesi ise henüz Türkçemizi bozmak için faal hale getirilemedi. Keza “bildirişim”, “kıvıl”, “erginleştirmek” ve “dizgesel” gibi sakil kelimeler henüz lisanımızı mefluç hale getiremedi. Fakat bu gidişle dilimizin “felçli” hale gelmesi ihtimal dışı gibi görünmüyor. Üniversiteler lisanımızın bozulması için özel olarak inşa edilmiş müesseseler midir? Bütün üniversitelerimiz için yukarıda verilen örnekler söz konusu değildir ama lisanımızda meydana gelen bozukluklara “dur” demesi gereken müesseselerimizde bu kadar dil tahribatı olunca insanda ümit kırıklığı meydana gelebiliyor.

Lisanımızda son yüz yıl içinde meydana gelen tahribat bizi istikbal açısından endişelendirmekle beraber son yıllarda müşahede ettiğimiz bazı müspet gelişmeler ümidimizi artırmaktadır. Mesela 2013’de ülkemizde bir firmanın başlatmış olduğu “uydurukça kelimelere” karşı mücadele takdire değer bir uygulamadır. Türkçe mukabili/karşılığı varken İngilizce kelimelerin kullanılması hem dilimizin bozulmasına hem de sosyal yapıyı teşkil eden fertler arasında anlaşılmaazlığı husule getirmektedir. “Plaza dili” olarak ifade edilen ve sadece plazalarda konuşulan bu dil ile ilgili olarak birkaç örnek verelim: “Corfirm etmek” (teyit etmek), “deadline” (bitiş tarihi), “assing etmek” (görevlendirmek)²⁸. Bu ve benzeri kelimelerin meslekî bir mecburiyetle alakalı olduğu görülebilirse de dil hassasiyetimizi kaybetmemek gerekir.

Günümüzde şiddetini kısmen kaybetmiş gibi görünse de “öztürkçe” uygulamasının lisanımızda meydana getirdiği tahribatının mahsulleri görülebilmektedir. Nitekim hiç beklemediğimiz çevrelerden²⁹ “koşul”, “olanak”, “yanıt”, “dürtü” vs gibi kelimelerin kullanıldığına esfle şahit olmaktadır.

²⁷ B. Cahit Özdemir, “Dil ile Barışık Olmak”, *Yüzakı Dergisi, Yüzakı Yayıncılık, İstanbul, Sayı: 65 (09 Temmuz 2010)*, 62.

²⁸ *Milliyet*, 20.05.2013; Ülkemizin belli başlı firmalarından olan Eczacıbaşı tarafından gündeme getirilen ve tatbik edilen “uydurukcaya karşı” bu mücadele memnuniyet verici ancak kafi değildir.

²⁹ Beklemediğimiz çevre ifadesiyle kast ettiğimiz muhafazakâr olarak isimlendirilen kitlenin desteğiyle oluşturulan ve yayınına devam eden bir kısım yazılı ve görüntülü medyayı kast etmekteyiz.

Sonuç ve Teklifler

Yüzlerce yıldan beri oluşturulmuş olan kelime ve kavramlarımızın hor ve hakir görülmesi, siyasi mülahazalar ve ideolojik sebeplerle bu kelimelerin dilden atılmak istenmesi asla kabul edilemez. Kullanmakta olduğumuz her kelime yüzlerce yıl konuşulmuş, duyulmuş, benimsenmiş, tefekkür edilmiş ve kendinde acı-tatlı hatıralarımızın olduğu kıymetli varlıklarımızdır. Bu varlıklarımızın “atılması” vatan kaybıyla eşdeğer olarak görülmelidir.

Nesiller arası iletişimin zayıflamasını önlemek maksadına matuf olmak üzere tekliflerimiz maddeler halinde şöyle sıralanabilir:

Okul öncesinden üniversiteye kadar bütün eğitim/tedris müesseselerinde okutulan ders kitabı, akademisyenlerin kullandıkları kelimeler Türkçe olmalıdır. Buradaki “Türkçeden” kasdımız Türkçe kökenli kelimelerle birlikte atalarımızın asırlarca kullandığı kelime ve kavramlardır. Bunlara “fethedilmiş kelimeler” denilmektedir.

Yabancı dille tedris/eğitim yapan okullarımızda (orta ve yüksek tahsil) öncelikle Türkçenin ihtimamla verilmesi, benimsenmesi, daha sonra yabancı dilin öğretilmesi gerekir. Zira kendi lisanını tam hâkim olmayanın yabancı dil bilmesi beklenen faydayı asla temin etmez.

Nesiller arası en iyi ve en mükemmel iletişim vasıtasının dil olduğu ve dilin kelimelerden mürekkep olduğu dikkate alınarak; kazanılmış ve milletimiz tarafından benimsenmiş kelimelerin muhafaza edilmesi şarttır.

Günümüzde kitle iletişim vasıtası olarak başta sosyal medya, tv, radyo, gazeteler ve dergilerde kullanılan kelimeler yaşayan, kucaklayıcı ve ecdadımızla köprü kuracak kelimeler olmalıdır. Yani asırlardır kullanmakta olduğumuz kelimeler muhafaza edilmelidir.

Psiko-linguistik nazariyeler bütün insanların genetik olarak lisan öğrenmeye programlanmış bir şekilde doğduklarını ifade etmektedir. Noam Chomsky bu nazariyenin belli başlı temsilcilerindendir. Bu nazariyeye göre, her çocuk bulunduğu çevredeki sosyal yapıyı dille birlikte alır ve özümser. Bu gerçekten hareketle aile yuvasında ebeveynin sahip olduğu kelime zenginliği çocuğa intikal edeceğinden ailede temiz Türkçe ile yazılmış kitapların olması nesiller arası iletişim bakımından bir mecburiyettir.

Kaynakça

- AKIN, Mahmut H. “Yabancıda Aranılan Yerlilik”, *Sosyoloji Divanı 1 - Taşra Fragmanları 1* (2013).
- ARI, Elif “Ataç’ın Sözcükleri ve Dile Müdahale Konusu”, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi, Prof. Dr. Etin Akar’a Armağan*, C. 5, Sayı: 4, Aralık 2021.
- BANARLI, Nihad Sâmî. *Türkçenin Sırları* (Bâyezid/İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2000).

LEWIS, Geoffrey. *Trajik Başarı Türk Dil Reformu*, Gelenek Yayınları (Çev. Mehmet Fatih Uslu), İstanbul 2004.

MERİÇ, Cemil. *Jurnal*, İstanbul: İletişim Yayınları, İstanbul 1992

ÖRÜCÜ, Mehmet Mustafa – Çakmak, Samet. “İki Uluslaşma Örneği: Yunanlıların Arı Dil Projesi ‘Katharevusa’ ve Türklerin ‘Öztürkçe’ Girişimi”, *Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 20, (2020)

ÖZDEMİR, B. Cahit. “Dil ile Barışık Olmak”, *Yüzakı Dergisi*, *Yüzakı Yayıncılık, İstanbul*, Sayı: 65 (09 Temmuz 2010).

SAFA, Peyami. *Osmanlıca Türkçe Uydurmaca*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1970.

TEKİN. T. “Ataç’ın Dilciliği ve Tilcikleri”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, VII (80)

TURAN, Osman. *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi*, C.1, Boğaziçi Yayınları, İstanbul-1998.

Zabunoğlu, Gökçe. “Günümüzde Ulus-Devlet”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Year:2018, Volume:13.